

تعیین پهنه‌های مستعد بوم‌گردی در شهرستان کوهدشت با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی

مریم بیرانوند زاده *

هدایت الله درویشی **

سیامک شرفی ***

سید دانا علی زاده ****

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۸/۲۳ - تاریخ پذیرش: ۹۲/۲/۲۵

چکیده

این تحقیق با هدف شناسایی پهنه‌های مستعد برای فعالیت بوم‌گردی و ارائه راهبردهای توسعه این فعالیت در شهرستان کوهدشت استان لرستان انجام شده است. روش انجام پژوهش توصیفی - تحلیلی است و از روش کتابخانه‌ای و پیمایشی برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از مدل‌های تحلیل مکانی نرم افزار جی آی اس و از مدل سوات در تدوین راهبردهای بخش بوم‌گردی استفاده شده است. نتایج پژوهش بیانگر توان بالقوه قسمت شمالی محدوده مورد مطالعه در بخش بوم‌گردی است که از بین فعالیت‌های متنوع در این بخش، فعالیت دامنه‌نوردی و سنگ‌نوردی از مهم‌ترین مواردی است که باید در برنامه‌ریزی‌های توسعه این بخش به آن توجه شود. قسمت‌های جنوبی در وضعیت متوسط و دیگر قسمت‌های ناحیه مورد مطالعه شرایط مناسبی ندارند؛ در حالی که باید به راهبرد حداقل - حداقل برای توسعه بوم‌گردی در محدوده مورد مطالعه توجه شود.

کلید واژه‌ها: توان‌های محیطی، بوم‌گردی، تحلیل مکانی، کوهدشت.

Beyranvand28@gmail.com

* پژوهشگر جهاد دانشگاهی واحد لرستان (نویسنده مسئول).

** کارشناس معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور و مدرس دانشگاه پیام نور ورامین.

Hada_4@yahoo.com

*** دانشجوی دکتری ژئومورفولوژی دانشگاه تهران و پژوهشگر جهاد دانشگاهی واحد لرستان. Sharafi.s64@gmail.com

**** دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه خوارزمی. Da_alizadeh1363@yahoo.com.

مقدمه

گردشگری از جمله صنایعی است که کمترین وابستگی را به تکنولوژی آلاینده دارد. توسعه خدمات جهانگردی نه فقط اصالت منطقه را برجسته می‌کند؛ بلکه از نتیجه آن می‌توان در حفظ و ساماندهی این اصالت و نیز در به‌وجود آوردن توازن بهینه بین منابع و استفاده مناسب از آن برای رشد و توسعه منابع طبیعی و ملی بهره برد و همزمان با آن از مزایای اقتصادی آمد و شدهای مربوط برخوردار شد (ساگیارتو، ۲۰۰۳).^۱ برای افزایش درآمدهای عمومی کشور و کاهش وابستگی اقتصاد آن به درآمد حاصل از فروش نفت لازم است از ظرفیت‌های زیستی، حفظ منابع طبیعی و صنعت جهانگردی بیش از پیش استفاده شود. حساسیت و آسیب‌پذیری محیط زیست به‌صورت مستقیم از طریق گردشگری انگیزه مهمی را برای حفاظت از تنوع زیستی، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه ایجاد کرده است (لئو، ۱۹۹۷).^۲

بوم‌گردی به مثابه یکی از انواع صنعت گردشگری در چارچوب الگوهای فضایی گردشگری و در راستای گردشگرپذیری مقاصد، قابلیت بسیاری در زمینه تطبیق‌پذیری محیطی در گردشگری پایدار دارد (رنجبر، ۱۳۸۸)؛ از این رو توجه به بوم‌گردی برای پاسخگویی به تقاضای گردشگر در چارچوب جریان گردشگری جهانی موجب می‌شود قابلیت‌های گردشگری و راهکارهای توسعه آن در مناطق مختلف سنجیده شود تا از این طریق با شکل‌گیری جریان گردشگری، اشتغال‌زایی و افزایش درآمد برای ساکنان محلی نواحی مستعد این‌گونه گردشگری شکل گیرد (هیگنز، ۱۹۹۶).^۳

بر این اساس می‌توان گفت یکی از مهمترین اهداف تعیین پهنه‌های مستعد اکوتوریسم، برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب و دست‌یابی سریع‌تر به اهداف اساسی اکوتوریسم است. در راستای این موضوع، شهرستان کوهدشت، یکی از شهرستان‌های ده‌گانه استان لرستان با قابلیت‌های گردشگری فراوان (بوم‌گردی؛ ژئوتوریستی، جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی) به

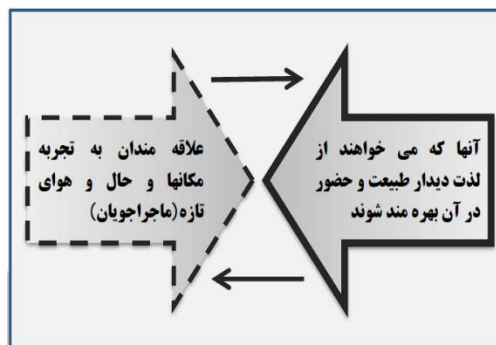
1. Sugiyarto
2. Lew
3. Higgins

عنوان مطالعه موردی انتخاب شد تا با توجه به تأثیرات مهم گردشگری در توسعه نواحی و مناطق، نقش توان‌های بوم‌گردی کوهدشت در توسعه آن بررسی شود.

مبانی نظری تحقیق

«امروزه رویکرد به گردشگری در اقتصاد جهانی به عنوان یک مؤلفه بسیار مهم در روند پویایی اقتصاد محلی است، به گونه‌ای که در مقیاس محلی سعی می‌شود که با جذب گردشگر در چارچوب عرضه محصول گردشگری که پردازش شده هر محیط است، روندی مستمر از جریان درآمد و ایجاد اشتغال حاصل شود» (بریدنهان، ۲۰۰۴: ۷۱).^۱ بنابراین از مهمترین عرصه‌های گردشگری که بیشترین گردشگران را به خود جلب کرده، محیط‌های طبیعی است (ویور، ۲۰۰۰).^۲

اکوتوریسم مبتنی بر مسافرت هدفمند به مناطق نسبتاً طبیعی برای مطالعه، لذت‌جویی و استفاده معنوی از مناظر، گیاهان، جانوران و هر نوع جنبه فرهنگی معاصر یا گذشته موجود در این مناطق است (کوبالس و لس کرون، ۱۹۸۸).^۳ جامعه بوم‌گردی در یک دسته‌بندی، طبیعت‌گردان را به دو دسته تقسیم کرده است (شکل ۱).

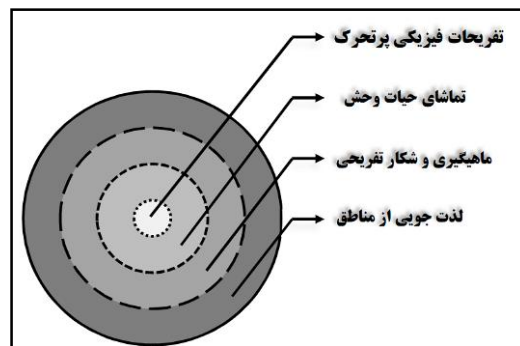

شکل ۱- تقسیم‌بندی طبیعت‌گردانان

1. Briedenhann
2. Weaver
3. Coballes, Lscurion

تعیین پهنه‌های مستعد اکوتوریسم در شهرستان کوهدشت
با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی

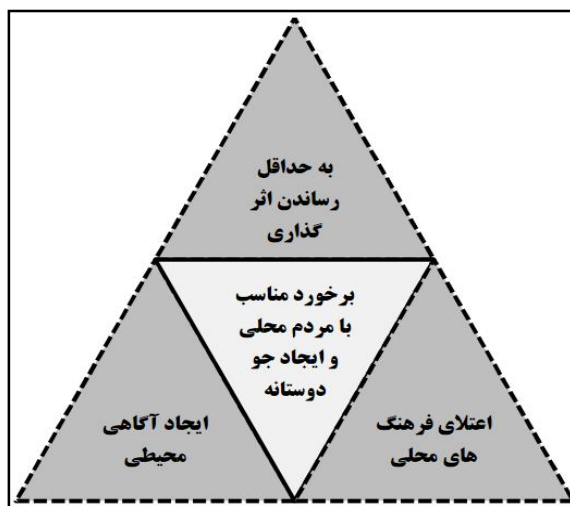
فعالیت‌های بوم‌گردی دامنه وسیعی از فعالیت‌های گردشگری وابسته به طبیعت را دربرمی‌گیرد که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: بازدید از پارک‌های ملی و مناطق حفاظت‌شده، مناطق طبیعی بکر، تماشای پرندگان، گردش در محیط‌های طبیعی، دامنه‌نوردی، کوه‌پیمایی، بازدید از غارهای طبیعی، مطالعه فلور گیاهی یا فون جانوری، مطالعه میدانی زندگی حیوانات، بررسی‌های اکولوژیک و... (شکل ۲)

شکل ۲- مهمترین حیطه‌های اکوتوریسم

بر اساس برآورد سازمان جهانی گردشگری^۱ در حالی که رشد عمومی این صنعت برای نخستین دهه پیش رو (۲۰۱۰-۲۰۰۰) بین ۴/۳ تا حداکثر ۶/۷ درصد پیش‌بینی می‌شود، یافته‌های موجود بیانگر آن است که بیشترین رشد در بخش بوم‌گردی رخ داده‌است. (سوگاته، ۲۰۰۲)^۲

1. WTO
2. Southgate

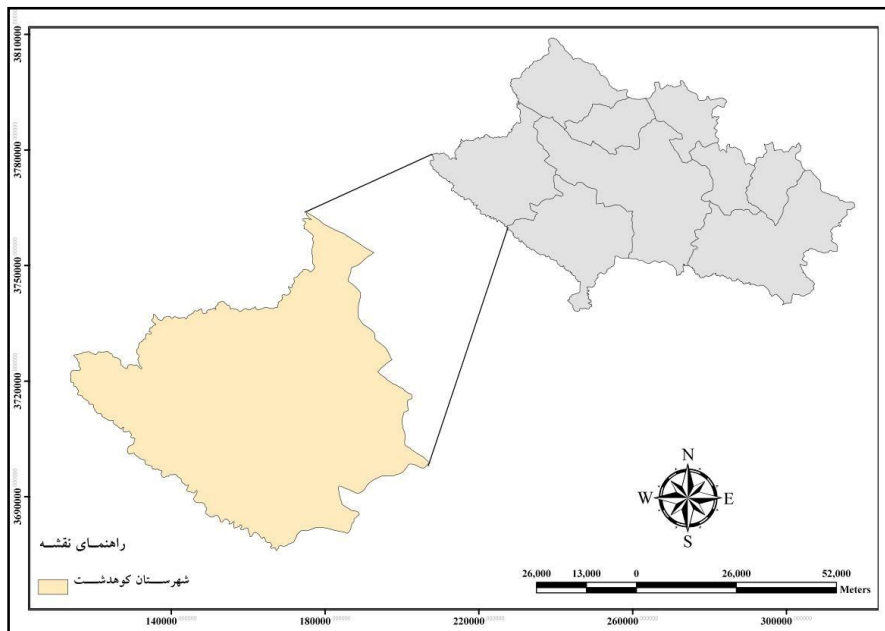
شکل ۳- مهمترین مزایای بوم گردی

در مجموع می‌توان گفت که جاذبه‌های طبیعی و اقلیم‌های متفاوت جغرافیایی دست‌مایه‌های گران قیمتی را در حوزه اقتصاد برای انسان به ارمغان آورده‌است که مسلماً بهره‌برداری از آن مستلزم فراهم کردن شرایط مختلفی است که به ثبات بخش گردشگری بستگی دارند (ویور، ۲۰۰۱).

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان کوهدشت بین ۴۷ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی و ۳۳ درجه و ۳۲ دقیقه عرض شمالی در غرب استان لرستان واقع شده‌است که از طرف شمال به استان ایلام و شهرستان دلفان (نورآباد)، از طرف غرب به استان ایلام، از طرف جنوب به شهرستان پلدختر و از طرف شرق به شهرستان خرم‌آباد محدود می‌شود. وسعت شهرستان کوهدشت ۳۹۰۴ کیلومتر مربع است. یک دوم از مساحت آن را دشت‌ها و یک دوم دیگر را ارتفاعات و تپه‌ماهورها تشکیل می‌دهد. با توجه به وسعت شهرستان تراکم نسبی آن ۴۸/۳۶ نفر در کیلومتر مربع است.

تعیین پهنه‌های مستعد اکوتوریسم در شهرستان کوهدشت
با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی

نقشه ۱- موقعیت مکانی شهرستان کوهدشت در استان لرستان

روش تحقیق

روش تحقیق در این مقاله، توصیفی-تحلیلی و ترکیبی است. در این پژوهش ابتدا اطلاعات لازم که اغلب به صورت نقشه هستند، از سازمان‌های مختلف جمع‌آوری شد و سپس این نقشه‌ها به فایل‌های رقومی برای استفاده در نرم‌افزار جی‌آی‌اس تبدیل شد. این لایه‌ها شامل نقشه‌های توپوگرافی، ژئومورفولوژی، شبکه زهکشی، منابع آب، نقاط گردشگری و آثار تاریخی و عناصر اقلیمی هستند. پس از آن ضوابط و معیارهای شناسایی پهنه‌های مستعد بوم‌گردی، از مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها، کتاب‌ها، نظریه‌های کارشناسی و غیره استخراج شد و این ضوابط و معیارها با توجه به موقعیت مکانی منطقه، مشخص شد. سپس با استفاده از مدل‌های تحلیل مکانی جی‌آی‌اس و ضوابط تعیین شده و با استفاده از مدل هم‌پوشانی شاخص، مکان‌های مناسب و مستعد بوم‌گردی پهنه‌بندی شد. با توجه به

نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، راهبرد توسعه بوم‌گردی در محدوده مورد مطالعه تدوین شد. سپس با استفاده از روش کتابخانه‌ای - پیمایشی اطلاعات جمع‌آوری شد و برای وزن‌دهی و تعیین رتبه به شاخص‌ها و معیارها از فن پرسشگری از مسئولان استفاده شد و راهبرد توسعه بخش بوم‌گردی تدوین شد و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و بیان راهبردهای توسعه بخش بوم‌گردی مورد مطالعه از مدل سوات^۱ استفاده شد و اطلاعات تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌های تحقیق

در پی بروز بحران‌های زیست‌محیطی، نابودی منابع و ایجاد موانع در راه رسیدن به توسعه پایدار در دوران کنونی لازم است برنامه‌ها بر اساس شناخت و ارزیابی توان محیطی انجام شود تا هم شایسته و مستمر از محیط بهره‌برداری شود و هم ارزش‌های طبیعی حفظ شوند. از این رو پیش از تدوین راهکارهای توسعه و اجرای برنامه‌های اقتصادی - اجتماعی، بررسی جغرافیایی منطقه و شناخت توان‌های محیطی آن با هدف بهره‌برداری مستمر با کمترین تخریب و حفظ محیط زیست ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. توان اکولوژیکی محدوده مورد مطالعه موجب می‌شود تا بر اساس توان‌های منطقه، راه کارهای توسعه منطقه مشخص شود و برنامه‌ای متناسب با شرایط منطقه ارائه شود.

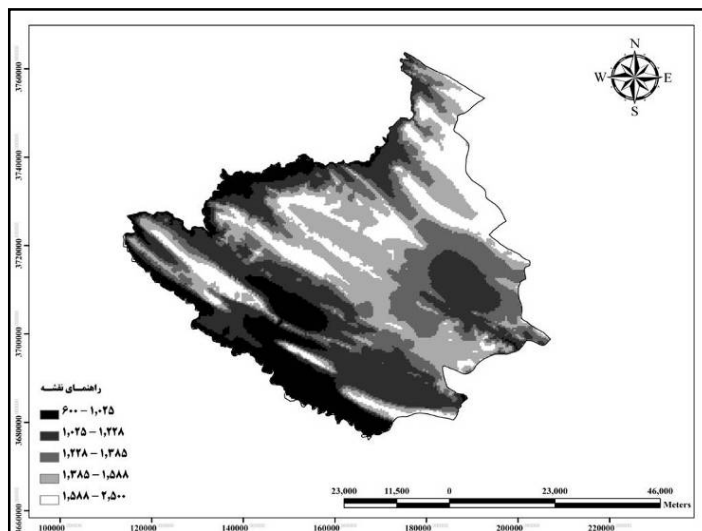
برای شناسایی پهنه‌های مناسب برای فعالیت‌های مختلف بوم‌گردی در شهرستان کوهدشت لایه‌های مورد نیاز با استفاده از تحلیل‌های مکانی جی‌آی‌اس تهیه شد سپس با استفاده از مدل سوات، راهبردهای توسعه بوم‌گردی مورد مطالعه مشخص شد. در زیر هریک از لایه‌های تهیه‌شده برای شناسایی پهنه‌های مستعد بوم‌گردی در شهرستان کوهدشت شرح داده می‌شود.

تعیین پهنه‌های مستعد اکوتوریسم در شهرستان کوهدشت
با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی

۱- پهنه‌های مستعد بوم‌گردی در شهرستان کوهدشت

۱-۱- سطوح ارتفاعی

شکل زمین و ارتفاع آن در نوع فعالیت اکوتوریسم مؤثر است (چشم‌انداز، دسترسی و...). برای تهیه نقشه سطوح ارتفاعی شهرستان کوهدشت از نقشه‌های توپوگرافی ۱:۵۰۰۰۰ سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح استفاده شده است. نقشه توپوگرافی شهرستان بر حسب ارتفاع به ۵ کلاس تقسیم می‌شود که پایین‌ترین نقطه ارتفاعی شهرستان کوهدشت ۶۰۰ متر و بالاترین نقطه ۲۵۰۰ متر از سطح دریای آزاد است. با توجه به نوع فعالیت بوم‌گردی بررسی شده در این پژوهش (کوهنوردی و دامنه‌نوردی، طبیعت‌درمانی و ورزش‌های زمستانی) سطوح ارتفاعی مناسب و تأثیرگذار در هر فعالیت به صورت جداگانه پهنه‌بندی شده است.

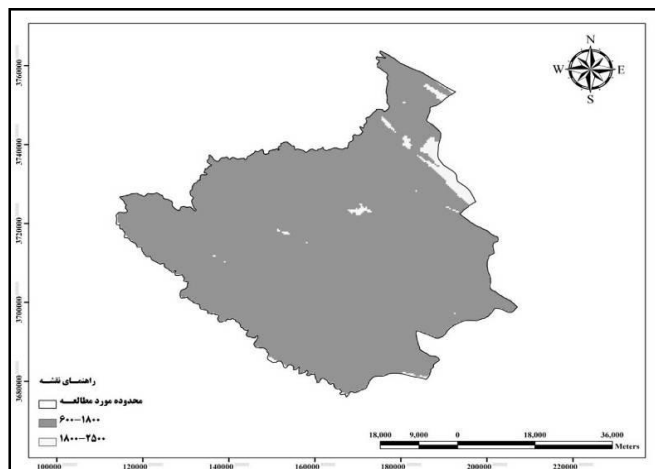

نقشه ۲- سطوح ارتفاعی محدوده مورد مطالعه

۱-۱-۱- سطوح ارتفاعی مناسب کوهنوردی

کوهنوردی یکی از فعالیت‌های بوم‌گردی شهرستان کوهدشت است و با توجه به کوه‌های اطراف آن، کوهنوردی رونق خوبی دارد. در شکل ۶، محدوده شهرستان کوهدشت به دو سطح ارتفاعی ۶۰۰-۱۸۰۰ و بالاتر از ۱۸۰۰ متر یعنی تا ۲۵۰۰ متر تقسیم شده‌است. بر اساس این نقشه، ارتفاعات بیشتر از ۱۸۰۰ متر برای کوهنوردی مناسب است که این پهنه‌ها عمدتاً در قسمت‌هایی از شمال و شمال شرقی و به صورت چند نقطه پراکنده در دیگر نقاط دیده می‌شوند. همانطور که در این شکل مشاهده می‌شود، بیشترین مساحت شهرستان کوهدشت قابلیت کوهنوردی ندارد.

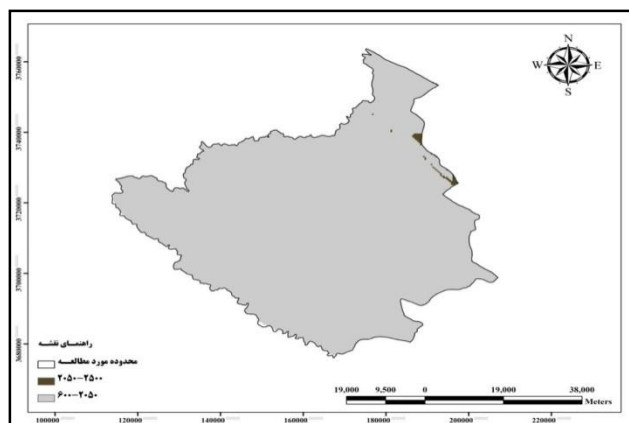
نقشه ۳- سطوح ارتفاعی مناسب کوهنوردی در شهرستان کوهدشت

۱-۱-۲- سطوح ارتفاعی مناسب دامنه‌نوردی و چشم‌اندازهای طبیعی

دامنه‌نوردی و چشم‌اندازهای طبیعی از نظر ارتفاعی باید به گونه‌ای باشد که دسترسی برای تمام افرادی که به گشت و گذار در آن تمایل دارند، فراهم شود. همان‌طور که در نقشه ۴ مشاهده می‌شود، محدوده شهرستان کوهدشت از نظر سطوح ارتفاعی مناسب برای دامنه‌نوردی و چشم‌اندازهای طبیعی به دو طبقه ۲۰۵۰-۶۰۰ و ۲۵۰۰-۲۰۵۰ تقسیم شده‌است. طبق نقشه زیر طبقه ۲۰۵۰-۶۰۰ برای دامنه‌نوردی نامناسب است که این طبقه تقریباً بیش از

تعیین پهنه‌های مستعد اکوتوریسم در شهرستان کوهدشت
با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی

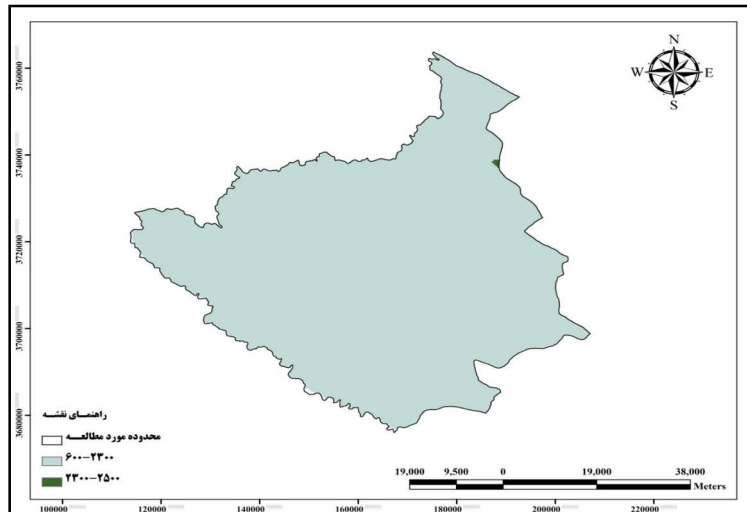
۹۵ درصد مساحت شهرستان کوهدشت را دربرمی‌گیرد. پهنه‌های مناسب دامنه‌نوردی که کمتر از ۵ درصد مساحت شهرستان کوهدشت است، در قسمت‌های شمالی مشاهده می‌شود.

نقشه ۴- سطوح ارتفاعی مناسب دامنه‌نوردی و چشم‌اندازهای طبیعی شهرستان کوهدشت

۱-۱-۳- سطوح ارتفاعی مناسب ورزش‌های زمستانی (اسکی و برف‌نوردی)

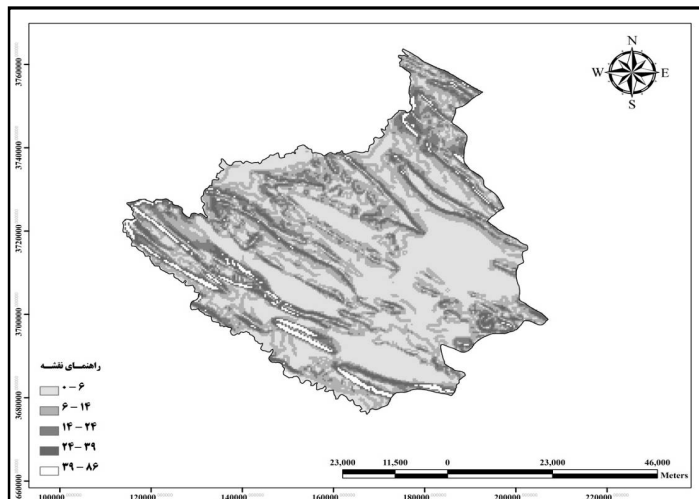
با توجه به اینکه برف در سطوح ارتفاعی بالا دیده می‌شود و در شهرستان کوهدشت بارش عمدتاً به صورت بارندگی است، محدوده شهرستان از نظر توان‌مندی ورزش‌های زمستانی مانند اسکی، قابلیت کمی دارد؛ از این رو به دو طبقه ۲۳۰۰-۶۰۰ (نامناسب) و ۲۵۰۰-۲۳۰۰ (مناسب) تقسیم شده‌است. طبقه نامناسب تقریباً تمام مساحت شهرستان کوهدشت را دربرمی‌گیرد و تنها پهنه مناسب برای ورزش‌های زمستانی به صورت یک نقطه در شمال شهرستان دیده می‌شود.

نقشه ۵- پهنه‌های مناسب برای ورزش‌های زمستانی در شهرستان کوهدشت

۲-۱- شیب

یکی از عوامل مؤثر در فعالیت‌های بوم‌گردی شیب زمین است. شیب کم زمین باعث می‌شود که دامنه‌ها کمتر شسته شوند و در فرسایش مقاومت بیشتری داشته باشند و این خود باعث به وجود آمدن مناظر زیبای طبیعی با پوشش مناسب می‌شود. از طرف دیگر شیب کم در برخی فعالیت‌های اکوتوریسم از قبیل کوهنوردی و ورزش‌های زمستانی اثر منفی دارد.

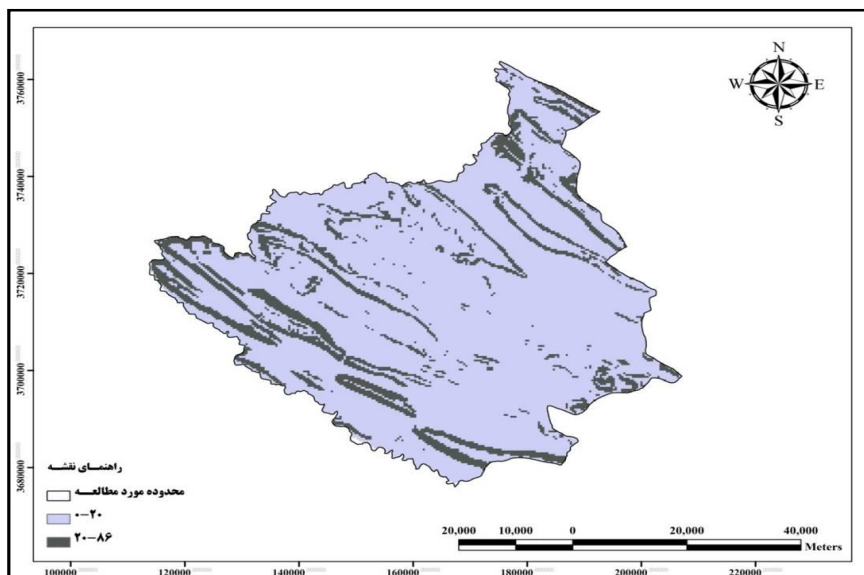

نقشه ۶- شیب محدوده مورد مطالعه

تعیین پهنه‌های مستعد اکوتوریسم در شهرستان کوهدشت
با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی

۱-۲-۱- شیب مناسب کوهنوردی

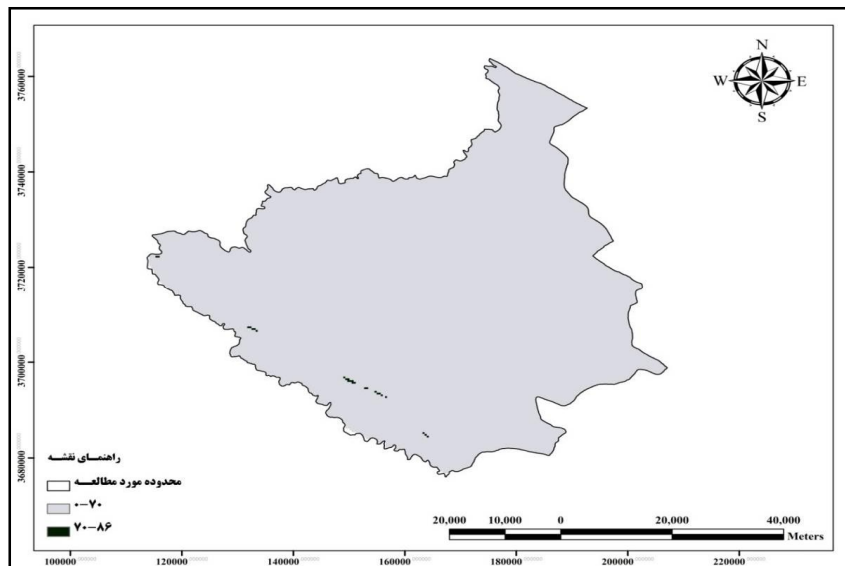
شیب از جمله عواملی است که در فعالیت کوهنوردی نقش مهمی دارد. به عنوان مثال در شیب‌های کمتر از ۵۰ درصد کوهپیمایی مقدور است و با بیشتر شدن شیب و احتمالاً صخره‌ای شدن چهره زمین، صخره‌نوردی امکان‌پذیر می‌شود. پهنه‌های شیب مناسب کوهنوردی در شهرستان کوهدشت به دو طبقه ۰-۲۰ درصد (نامناسب) و ۲۰-۸۶ (مناسب) تقسیم شده‌است. پهنه‌های مناسب عمدتاً منطبق بر نقاط مرتفع است و به صورت پراکنده در تمام سطح شهرستان مشاهده می‌شوند. پهنه‌های نامناسب که بیش از ۷۵ درصد شهرستان را دربر گرفته‌اند، به دلیل ارتفاع کم و به تبع آن شیب کم برای کوهنوردی مناسب نیستند.

نقشه ۷- پهنه‌های شیب مناسب کوهنوردی شهرستان کوهدشت

۱-۲-۲- شیب مناسب ورزش‌های زمستانی (اسکی و برف‌نوردی)

در اسکی و برف‌نوردی نیز شیب زمین مؤثر است. پهنه‌های شیب مناسب ورزش‌های زمستانی برای بررسی به کمتر از ۷۰ درصد و بیشتر از ۷۰ درصد تقسیم شده‌است. پهنه‌های شیب مناسب برای ورزش‌های زمستانی در شهرستان کوهدشت به صورت چند نقطه پراکنده در جنوب و جنوب غرب مشاهده می‌شوند و مساحت این پهنه‌ها کمتر از ۱ درصد کل مساحت شهرستان کوهدشت است. دیگر نقاط شهرستان برای انجام فعالیت‌های ورزش زمستانی نامناسب است.

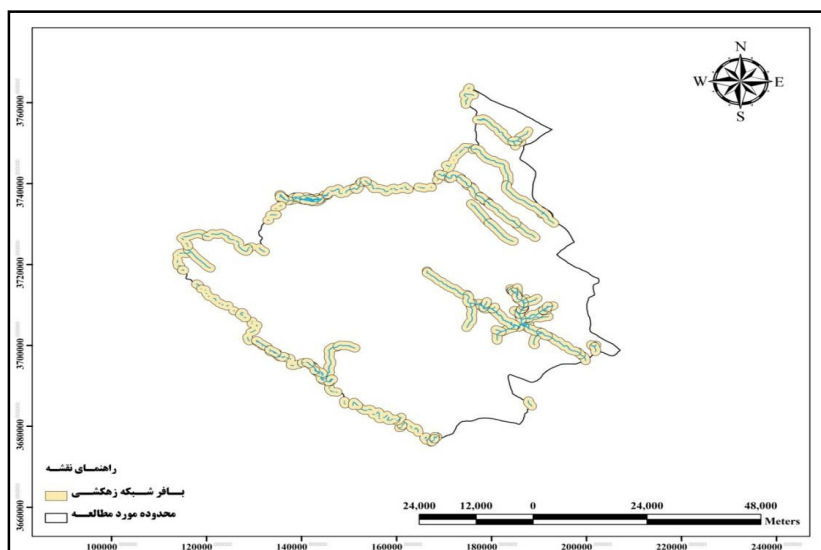
نقشه ۸- پهنه‌های شیب مناسب ورزش‌های زمستانی در شهرستان کوهدشت

۱-۳-۱ رودخانه‌های مناسب گردشگری طبیعی

کوهستان‌ها، ارتفاعات و نقاط ارتفاعی شهرستان کوهدشت که برخی از آنها با پوشش جنگلی و مرتعی جلوه ویژه‌ای دارد، از دیرباز به عنوان سرچشمه چندین رودخانه مورد توجه بوده‌است و رودخانه‌های این شهرستان از این کوه‌ها سرچشمه می‌گیرند.

تعیین پهنه‌های مستعد اکوتوریسم در شهرستان کوهدشت
با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی

رودخانه‌های شهرستان از نظر بوم‌گردی مهم هستند و چشم‌اندازهای زیبای طبیعی به وجود آورده‌اند. رودخانه کشکان، سیمره و مادیان رود مهمترین رودخانه‌های شهرستان است و برای فعالیت‌هایی مانند شنا، ماهیگیری و ... یک بافر ۱ کیلومتری برای رودخانه‌ها در نظر گرفته شده است.

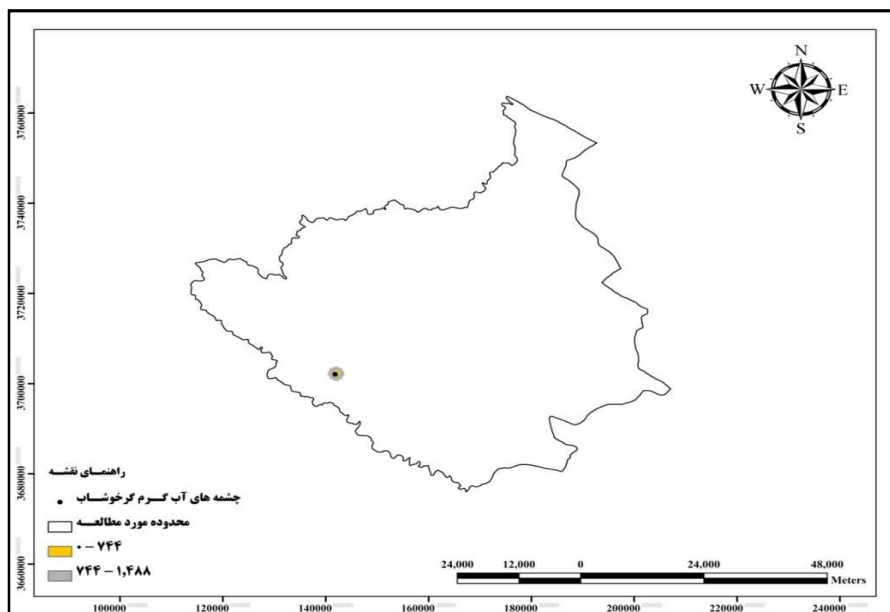

نقشه ۹- رودخانه‌های مناسب گردشگری طبیعی شهرستان کوهدشت

۴-۱- طبیعت‌درمانی (چشمه‌های معدنی)

در شهرستان کوهدشت به دلیل فعالیت تکتونیکی و فعالیت ماگماتیکی، چشمه‌های معدنی به وجود آمده که اهمیت زیادی از نظر طبیعت‌درمانی (از زیر شاخه‌های اکوتوریسم) دارد. چشمه‌های آب گرم محدوده مورد نظر در ردیف آب‌های کلروبیکربناته کلسیک گازدار و گرم است و سیلیس فراوان دارد. بررسی میزان املاح آنها نشان می‌دهد همه این چشمه‌ها یک منشأ دارند و آب اصلی آنها گرم است و از ژرفای زمین می‌جوشد. در لایه‌های بالاتر زمین، مقداری کربنات کلسیم را به صورت «بیکربنات کلسیم» در خود حل

می‌کند. استفاده از آن‌ها اثرات آرام‌بخش دارد و دردهای عصبی، رماتیسمی و عصبی مفصلی را تسکین می‌دهد. برای هریک از چشمه‌ها حاشیه‌ای ۱۵۰۰ متری در نظر گرفته شده‌است که این فاصله از نظر دسترسی و امکانات گردشگری مناسب در نظر گرفته شده‌است. این چشمه‌ها در جنوب غرب شهرستان کوهدشت مشاهده می‌شوند.

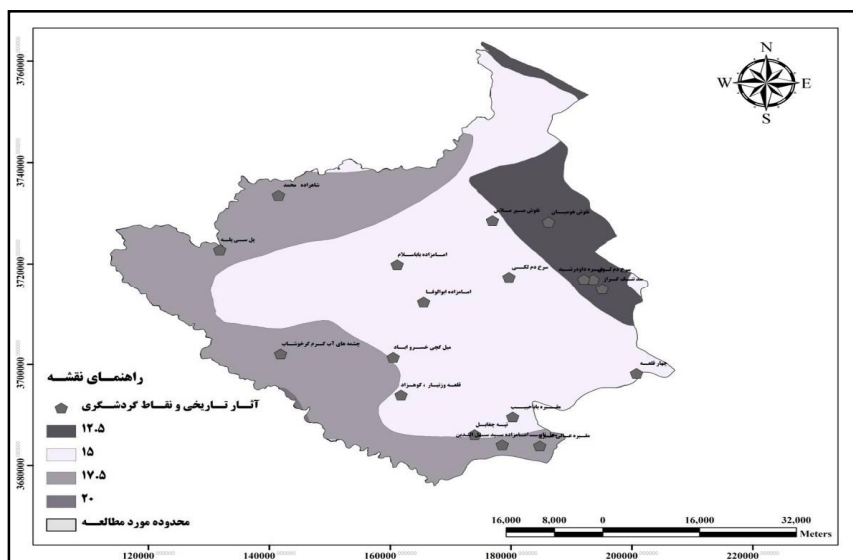
نقشه ۱۰- چشمه‌های آب گرم شهرستان کوهدشت

۱-۵- توزیع نقاط بوم‌گردی با نقشه همدمای

از مجموع نقاط گردشگری و آثار تاریخی شهرستان کوهدشت، بیشترین این نقاط در محدوده همدمای ۱۵ تا ۱۷.۵ درجه سانتیگراد سالیانه قرار دارد که این دماها بیشتر در مرکز، جنوب و جنوب غرب مشاهده می‌شوند. کمترین نقاط در محدوده دمایی بالاتر از ۱۷.۵ درجه سانتیگراد که به صورت نوار باریکی در جنوب شهرستان کوهدشت وجود دارد، دیده می‌شوند. در محدوده دمایی ۱۲.۵ درجه سانتیگراد که عمدتاً در شمال و شمال

تعیین پهنه‌های مستعد اکوتوریسم در شهرستان کوهدشت
با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی

شرقی منطقه دیده می‌شود، حدود ۵ نقطه گردشگری و آثار تاریخی مشاهده می‌شود.
جدول ۱ ویژگی‌های نقاط گردشگری را نشان می‌دهد.

نقشه ۱۱- توزیع نقاط گردشگری و آثار تاریخی با نقشه همدمای شهرستان کوهدشت

جدول ۱- ویژگی‌های نقاط گردشگری شهرستان کوهدشت

ارتفاع	موقعیت	نام
۱۴۷۷	جنوب شرق	امامزاده بابا حبیب
۱۰۸۷	مرکز	چشمه‌های آب گرم گر خوشاب
۱۴۵۱	شرق	بت‌خانه
۱۵۱۶	مرکز	امامزاده ابوالوفا
۱۰۹۱	غرب	امامزاده شاهزاده محمد

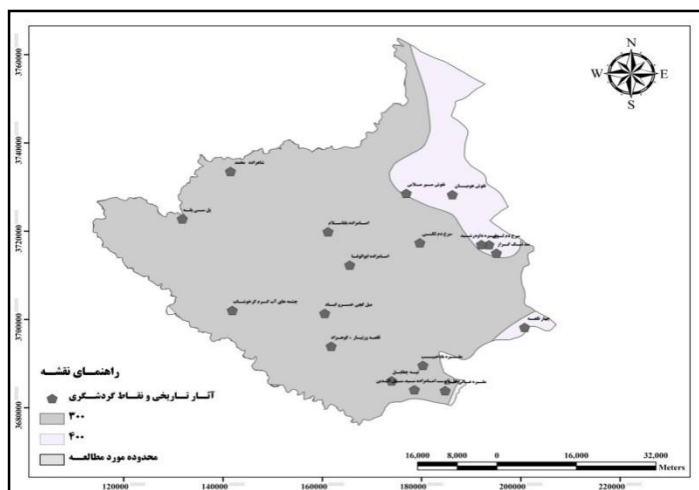
مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱.

۱-۶- توزیع نقاط بوم‌گردی با نقشه همبارش

بیشترین آثار تاریخی و نقاط گردشگری در محدوده خط همبارش ۳۰۰ میلیمتر سالیانه قرار دارند. خط همبارش ۳۰۰ میلیمتر بیش از سه چهارم محدوده شهرستان کوهدشت را

دربرگرفته و به جز قسمت‌هایی از شمال شرق و جنوب شرق تمامی محدوده شهرستان را دربرگرفته است و کمترین نقاط گردشگری و آثار تاریخی نیز در همین محدوده بارشی دیده می‌شوند.

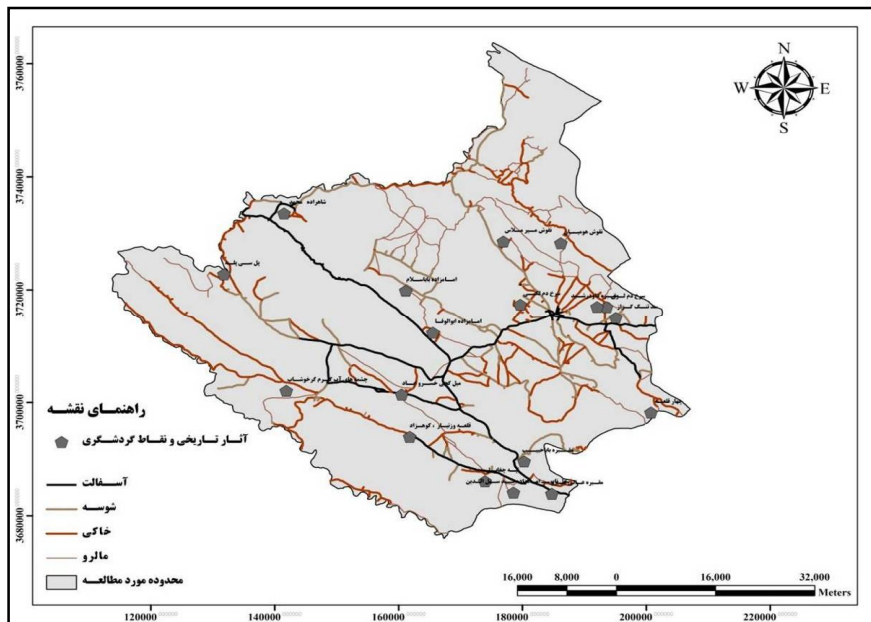

نقشه ۱۲- توزیع نقاط گردشگری و آثار تاریخی با نقشه همبارش شهرستان کوهدشت

۱-۷- توزیع نقاط گردشگری و آثار تاریخی بر روی راه‌های ارتباطی

همان‌طور که در نقشه ۱۳ مشاهده می‌شود، شبکه راه‌های ارتباطی در سطح شهرستان توزیع مناسبی دارد و علیرغم اینکه بیشتر راه‌های ارتباطی آسفالت نیست اما به تمامی آثار تاریخی و نقاط گردشگری ارتباط دارند و می‌توان به این نقاط دسترسی پیدا کرد.

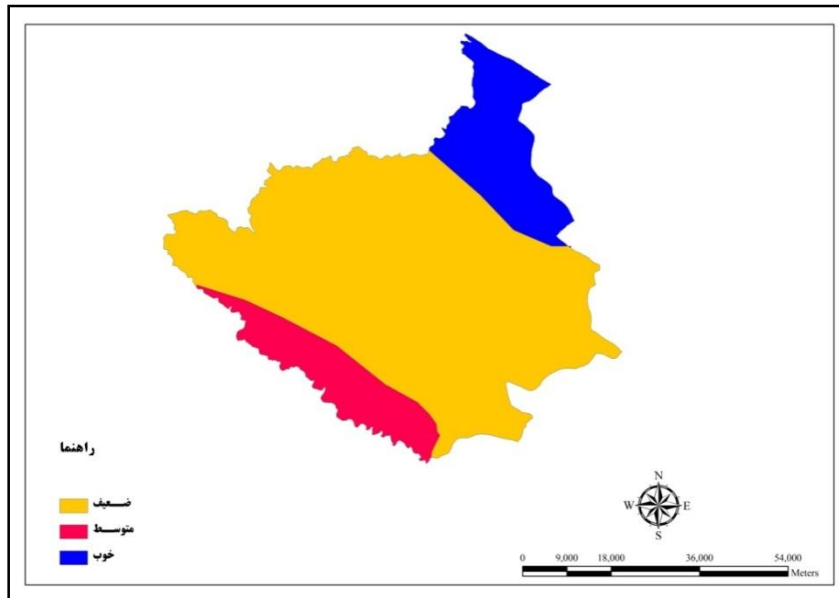
تعیین پهنه‌های مستعد اکوتوریسم در شهرستان کوهدشت
با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی

نقشه ۱۳- توزیع نقاط گردشگری و آثار تاریخی بر روی راه‌های ارتباطی

۲- ترکیب لایه‌ها و تهیه نقشه نهایی پهنه‌های مستعد بوم‌گردی

پس از روی هم انداختن لایه‌ها و با استفاده از مدل تحلیل مکانی جی آی اس مشخص شد که قسمت‌های شمالی شهرستان کوهدشت مستعدترین منطقه برای توسعه بوم‌گردی است. این ناحیه از نظر ورزش‌های کوهنوردی، سنگ‌نوردی و ورزش‌های زمستانی منطقه مناسبی به‌شمار می‌آید. ناحیه با شرایط متوسط در جنوب شهرستان قرار دارد و با توجه به ویژگی‌های طبیعی مانند رودخانه‌ها، چشمه‌ها و ارتفاع متوسط منطقه تقریباً مناسب است. دیگر قسمت‌های ناحیه با توجه به قابلیت‌های محیطی، شرایط مناسب بوم‌گردی ندارد.

نقشه ۱۴- طبقه بندی شهرستان کوهگلدشت از دیدگاه بوم گردی

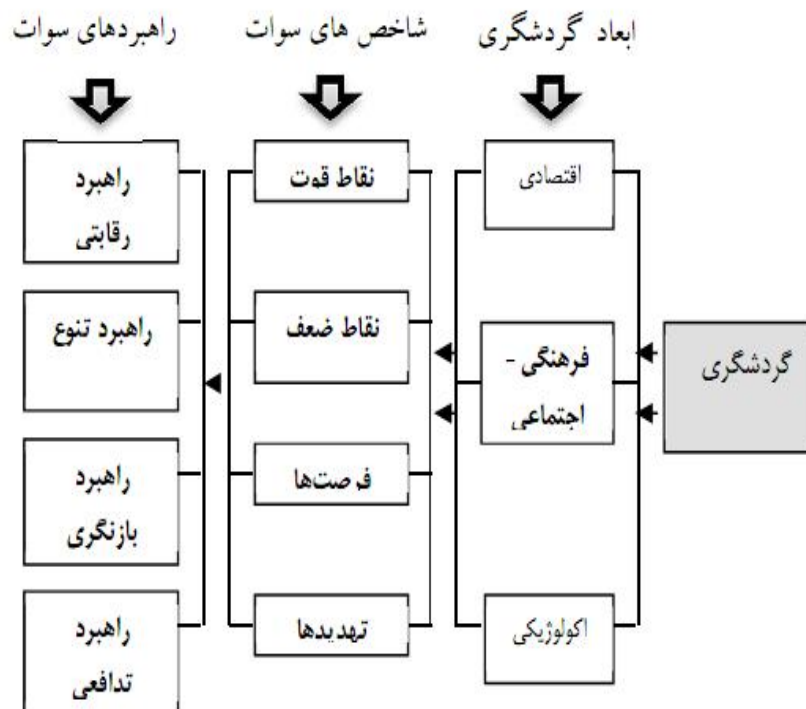
۳- تدوین راهبردهای صنعت بوم گردی در شهرستان کوهگلدشت

به منظور ارائه راهکارها و تدوین و تعیین راهبردهای توسعه بوم گردی در منطقه مورد مطالعه، شناخت عوامل چهارگانه سوات برای کاهش ضعفها، تهدیدها و بهبود قوتها و فرصتها امری اجتناب ناپذیر است. بر این اساس، ترسیم برنامه ریزی توسعه بوم گردی با شناسایی مهمترین نقاط قوت و فرصت برای تعیین راهبردهای زیر مورد توجه قرار گرفت:

- ارائه راهبردهای تهاجمی مبتنی بر بهره گیری از برتری های رقابتی.
- تبیین مهمترین فرصت های پیش رو برای رفع نقاط ضعف درونی از طریق ارائه راهبردهای بازنگری.
- تبیین نقاط قوت درون ناحیه ای برای رفع تهدیدهای برون ناحیه ای با تأکید بر راهبردهای تنوع بخشی.
- ارائه راهبرد تدافعی برای رفع آسیب پذیری ناحیه ای.

تعیین بهنه‌های مستعد اکوتوریسم در شهرستان کوهدشت
با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی

در چارچوب مدل سوات مراحل ترسیم مدل و راهبردها توسعه بوم‌گردی به شرح زیر است:

مأخذ: (نگارندگان).

شکل ۴- سلسله‌مراتب تحلیل و متغیرهای گردشگری شهرستان کوهدشت در تکنیک سوات

با توجه به تکنیک سوات؛ نقاط ضعف (محدودیت‌ها)، قوت، تهدیدها و فرصت‌ها (امکانات) در گردشگری شهرستان کوهدشت در جدول ۲ و ۳ بررسی شده‌اند. عوامل داخلی (قوت و ضعف‌ها) و خارجی (فرصت و تهدیدها) نظام؛ براساس بررسی وضعیت محیط درونی و بیرونی محدوده مطالعه شده، شناسایی شده‌اند.

جدول ۲- ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (قوت و ضعف) توسعه بوم گردی

شاخص‌ها	عوامل درونی	ضریب	رتبه	امتیاز
ج	وجود شرایط طبیعی و اقلیمی مطلوب.	۰.۰۶	۴	۰.۲۴
	وجود خدمات زیربنایی مناسب.	۰.۰۵	۴	۰.۲
	وجود جاذبه‌های طبیعی و چشم‌اندازهای زیبا و منحصر به فرد.	۰.۰۸	۳	۰.۲۴
	قابلیت مناسب در زمینه غارنوردی	۰.۰۷	۳	۰.۲۱
	وجود قابلیت‌های کوهنوردی و کوهپیمائی در منطقه.	۰.۰۶	۳	۰.۱۸
	کاوش‌های زمین‌شناسی.	۰.۰۴	۳	۰.۱۲
	تفریحات و قابلیت‌های آبی.	۰.۰۳	۳	۰.۰۹
	داشتن محیطی آرام و بدون سرو صدا.	۰.۰۳	۳	۰.۰۹
ب	عدم مشارکت جامعه محلی.	۰.۰۵	۲	۰.۱
	عدم توجه به مقوله آموزش جامعه محلی و گردشگران.	۰.۰۵	۱	۰.۰۵
	استفاده بی‌رویه از سوخت‌های فسیلی.	۰.۰۶	۱	۰.۰۶
	عدم تخصیص اعتبار در راستای حفاظت از محیط زیست و جاذبه‌های بوم گردی.	۰.۰۴	۲	۰.۰۸
	عدم وجود امکانات اقامتی، پذیرائی.	۰.۰۷	۱	۰.۰۷
	ضعف سیستم حمل و نقل عمومی و خدمات ارتباطی.	۰.۰۴	۱	۰.۰۴
	ضعف در ارائه خدمات گردشگری (خدمات رفاهی و پشتیبانی و...).	۰.۰۸	۱	۰.۰۸
	کمبود خدمات و ساختارهای زیربنایی و ضعف ساختارهای ارتباطی.	۰.۰۵	۱	۰.۰۵
	فقدان مدیریت گردشگری در سطح منطقه و ضعف شدید در ساختار سازمانی و تشکیلاتی.	۰.۰۳	۲	۰.۰۶
	عدم اطلاع‌رسانی مناسب و تبلیغات کافی.	۰.۰۶	۲	۰.۱۲
کمبود منابع مالی اعتباری، نیروی انسانی، تجهیزات و ماشین‌آلات برای توسعه بخش گردشگری در منطقه.	۰.۰۵	۲	۰.۱	
جمع نمره				۲.۱۸

تعیین بهنه‌های مستعد اکوتوریسم در شهرستان کوهدشت
با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی

جدول ۳- ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (تهدید و فرصت) توسعه بوم‌گردی

شاخص	عوامل بیرونی	ضرب	رتبه	امتیاز
فرصت‌ها	تغییر در نگرش و باور ساکنان منطقه برای گرایش به اقتصاد نوپای گردشگری.	۰.۰۶	۴	۰.۲۴
	رغبت سرمایه‌گذاران بومی به مشارکت در سرمایه‌گذاری بخش گردشگری.	۰.۰۶	۴	۰.۲۴
	امکان توسعه بوم‌گردی ورزشی (صخره‌نوردی) در سطح منطقه.	۰.۰۷	۳	۰.۲۱
	اهتمام مسئولان به تقویت اکوتوریسم در منطقه.	۰.۰۵	۳	۰.۱۵
	پررنگ شدن بوم‌گردی در سند چشم‌انداز توسعه ۲۰ ساله کشور، سند ملی گردشگری کشور، سند توسعه گردشگری استان و ...	۰.۰۵	۳	۰.۱۵
	تهیه طرح‌های مکمل برای توسعه پایدار و اکوتوریسم.	۰.۰۳	۳	۰.۰۹
	افزایش انگیزه بیشتر به مسافرت و تفریح در بین مردم شهری و مردم حومه.	۰.۰۵	۳	۰.۱۵
	تجهیز و تقویت عرصه‌های گردشگری و منتفع شدن جوامع محلی.	۰.۰۵	۳	۰.۱۵
	امکان اشتغال و دسترسی به فرصت‌های کافی و متنوع شغلی.	۰.۰۸	۳	۰.۲۴
	از بین رفتن فرهنگ‌های بومی و تداخل اجتماعی، فرهنگی.	۰.۰۹	۱	۰.۰۹
تهدیدها	پدید آوردن تماس‌های زیاد غیررسمی.	۰.۰۳	۲	۰.۰۶
	بی‌تفاوتی نسبت به جامعه میزبان.	۰.۰۲	۲	۰.۰۴
	به خطر افتادن محیط زیست و مناظر طبیعی به علت عدم توجه گردشگران.	۰.۰۵	۱	۰.۰۵
	امکان مقاومت شدید ساکنان.	۰.۰۸	۲	۰.۱۶
	فقدان امنیت اجتماعی و امنیت گردشگری.	۰.۰۶	۱	۰.۰۶
	تغییرات ناگهانی در حوزه برنامه‌ریزی، مدیریت گردشگری، طرح‌ها و اسناد بالا دستی.	۰.۰۲	۲	۰.۰۴
	برون رفت درآمد و سرمایه.	۰.۰۵	۱	۰.۰۵
	رواج عشرت‌طلبی.	۰.۰۵	۲	۰.۱
	به هم خوردن توازن اکولوژیکی.	۰.۰۵	۱	۰.۰۵
	جمع نمره			

۸- ارزیابی و تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی

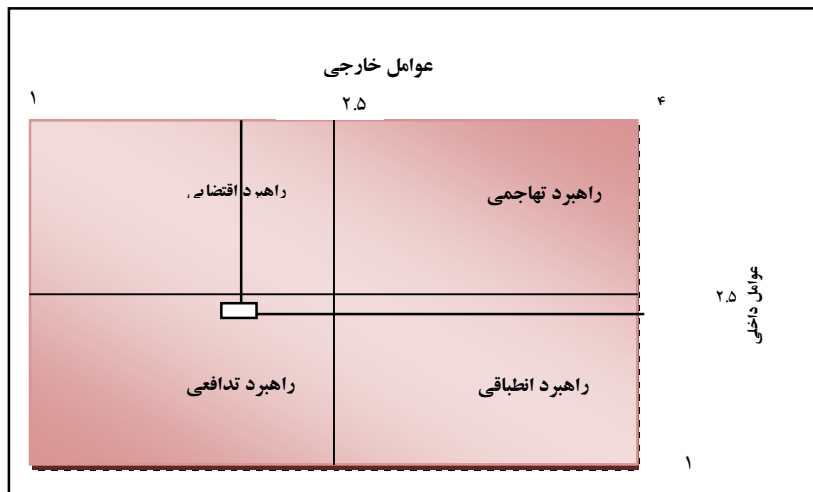
در این مرحله با استفاده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی، هر یک از عوامل راهبردی که در ماتریس عوامل داخلی و خارجی شناسایی و اولویت‌بندی شده‌بودند، ارزیابی و وزن دهی شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها بیانگر این واقعیت است که:

- ۱- امتیاز حاصل از ارزیابی عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) برابر با ۲.۱۸ است. این ارزش نشان‌دهنده برتری نقاط ضعف نظام (سیستم) بر نقاط قوت آن است (جدول ۲).
  - ۲- امتیاز حاصل از ارزیابی ماتریس عوامل خارجی (فرصت و تهدیدها) برابر با ۲.۳۲ است. این ارزش نشان‌دهنده غلبه تهدیدهای نظام اسکان بر فرصت‌های آن است (جدول ۳).
- بنابراین وضعیت نامطلوبی بر نظام حاکم است و برای خارج شدن از آن، نیاز به طراحی راهبردهایی است که ضعف‌ها را کمتر و با تهدیدها مقابله کند. با توجه به اهداف طرح و وضعیت عوامل داخلی و خارجی (برتری نقاط ضعف و تهدیدها)، راهبرد مناسب، راهبرد حداقل - حداقل است (جدول ۴).

جدول ۴- ارزیابی نهایی عوامل درونی و بیرونی

عوامل داخلی		عوامل خارجی	
تهدید (T)	ضعف (W)	فرصت (O)	تهدید (T)
۰.۷	۰.۸۱	۱.۶۲	۰.۷
ترکیب عوامل			
SO	WT	ST	WO
۲.۹	۱.۵	۲.۰۷	۲.۴
راهبرد تهاجمی	راهبرد تدافعی	راهبرد اقتضایی	راهبرد انطباقی

تعیین پهنه‌های مستعد اکوتوریسم در شهرستان کوهدشت
با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی

شکل ۵- راهبردهای مؤثر برای توسعه صنعت بوم گردی

نتیجه

ارزیابی توان بوم گردی شهرستان کوهدشت بیانگر توان بالقوه بوم گردی قسمت شمالی ناحیه برای توسعه این صنعت است. توسعه و مدیریت گردشگری در این شهرستان باید به گونه‌ای باشد که به محیط آسیمی نرساند و عاملی مهم در دستیابی به توسعه پایدار باشد. توان بوم گردی شهرستان از نظر سطوح ارتفاعی برای دامنه‌نوردی و چشم‌اندازهای طبیعی به دو طبقه ۲۰۵۰-۶۰۰ و ۲۵۰۰-۲۰۵۰ تقسیم شده است. پهنه‌های مناسب دامنه‌نوردی در قسمت‌های شمالی مشاهده می‌شوند. از دیگر شاخص‌های تأثیرگذار در فعالیت‌های بوم گردی شهرستان عامل شیب زمین است. شیب کم زمین در این ناحیه باعث شده که دامنه‌ها کمتر شسته شوند و نسبت به فرسایش مقاومتر باشند و این خود منجر به پیدایش مناظر زیبای طبیعی با پوشش مناسب در کوهدشت شده است.

محدوده شهرستان برای ورزش‌های زمستانی مانند اسکی، قابلیت کمی دارد، از این رو به دو طبقه ۲۳۰۰-۶۰۰ (نامناسب) و ۲۵۰۰-۲۳۰۰ (مناسب) تقسیم شده است. طبقه نامناسب تقریباً تمام مساحت شهرستان کوهدشت را در برمی‌گیرد و تنها پهنه مناسب برای ورزش‌های زمستانی به صورت یک نقطه در شمال شهرستان دیده می‌شود. پهنه‌های مناسب

عمدتاً منطبق بر نقاط مرتفع است و به صورت پراکنده در تمام سطح شهرستان وجود دارد. پهنه‌های نامناسب که بیش از ۷۵ درصد شهرستان را دربر گرفته‌اند، به دلیل ارتفاع کم و به تبع آن شیب کم برای کوهنوردی مناسب نیستند. نتایج بررسی‌ها بیانگر این موضوع است که بیشترین آثار تاریخی و نقاط گردشگری در محدوده خط همبارش ۳۰۰ میلیمتر سالیانه قرار دارند. خط همبارش ۳۰۰ میلیمتر بیش از سه چهارم محدوده شهرستان کوهدشت را دربر گرفته‌است.

بر اساس نقشه نهایی پهنه‌بندی مناطق مستعد بوم‌گردی در شهرستان کوهدشت، مشخص شد که قسمت‌های شمالی منطقه بهترین ناحیه برای توسعه بوم‌گردی است. قسمت‌های جنوبی قابلیت‌های متوسط دارد و دیگر قسمت‌های ناحیه از شرایط مناسبی ندارد.

منابع

- رنجبر، م. (۱۳۸۸). *مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی و مدیریت اکوتوریسم*. ترجمه: اندی درام و آلن مور. تهران: انتشارات آبیژ.
- زاهدی، ش. (۱۳۸۲). «چالش‌های توسعه پایدار از منظر اکوتوریسم». *مجله پژوهشی دانشگاه مدرس، دوره ۷، شماره ۳*.
- صدرموسوی، م.س و دخیلی کهنمویی، ج. (۱۳۸۳). «درآمدی بر برنامه‌ریزی تفریحگاه‌های گردشگری». *نشریه دانشکده علوم انسانی واجتماعی، شماره پیاپی ۱۷، دانشگاه تبریز*.

Bridges, J.G. (1959). "A Short History of Tourism", in *H.P Sales, Travel and Tourism Encyclopedia*, London.

Briedenhann, J. and Eugenia Wickens. (2004). "Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas vibrant hope or impossible dream?" *Tourism management*, vol.25.

CeballosLascurain H.(1996). *Tourism, Ecotourism and Protected Areas, The State of Nature, loused Tourism around the world and guidelines for its development*, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

- Goodwin, M.(1996)."The Governance of Rural Areas: Some Emerging research Issues and Agenda", *Journal of Rural Studies*, 14,: 5-12.
- Higgins, B.R.(1996). "The global structure of the nature tourism industry: Ecotourists, tour operators and local businesses". *Journal of Travel Research*, 35(2) : 11-18.
- Lew, A. (1997). *The ecotourism market in the Asia Pacific region : A survey of Asia Pacific and North American tour operators*. www.For.nau.edu.
- Lindblom, C.E. (1990).*The Policy –Making Process*, 2nd end, Englewood. Cliffs,N.J .; Prentics-Hall.
- Southgate, C. and Sharpley, R. (2002)."Tourism, Development and Environment". In *Tourism and Development: Concept and Issues*.
- Weaver,D. and Lawton, L.(2001)."Resident perceptions in the urban-rural fringe". *Annals of Tourism Research*. 28.
- Weaver,D. and Martin, O. (2000).*Tourism management* : John Wiley and Sons Australia , Ltd : 2000.
- Wunder,s.(2000)."Ecotourism and economic incentives empirical approach", *Ecological Economic* 32 (3).